

**RENATA JAROSZEWSKA-BRUDNICKA**

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

**OD RENOWACJI URBANISTYCZNEJ  
DO AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ.  
TURYSTYKA SZANSĄ  
ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO  
MAŁYCH MIAST**

**Abstract: From Urban Renovation to Social Activation. Tourism as the Chance for Socio-economic Development of Small Towns.** Spatial, compositional and functional chaos is taking place in small towns. The fact is leading to losing their identity. This is why small towns have started revitalizational activities which are going to revitalize especially spaces affected by crisis. In this complex process of changes they should take into consideration specificity of the area and human resources whose core is a local society. The analysis covered towns with touristic function on the basis of specific landscape "dominants." Chełmno is proud of its urban complex, Golub-Dobrzyń is proud of its castle. The Koronowski Reservoir is the attribute of Koronowo. Proper "space production" at the social as well as at the material level may be an important aspect of the complex revitalization of a town.

Complexity of the problem made the author accept conception as the basis for consideration – a sustainable development.

**Key words:** Local society, revitalization, cultural heritage, social changes, urban renovation, space production.

## **Wprowadzenie**

W zmienionej sytuacji społecznej i ekonomicznej, związanej z procesem przejścia do gospodarki rynkowej i systemu samorządowego, niezbędnym warunkiem zapewniającym prawidłowy rozwój miast i osiedli oraz poprawę poziomu życia mieszkańców jest proces szeroko pojętej restrukturyzacji<sup>1</sup>. W literaturze zachodniej zdaniem

---

<sup>1</sup> W Polsce pojęcie *restrukturyzacji* rozpatrywane jest w węższym zakresie niż w rozwiniętych gospodarczo i cywilizacyjnie krajach. Proces rozumiany *sensu stricto* oznacza zmianę rzeczowej struktury gospodarki narodowej lub regionalnej w celu zwiększenia jej efektywności i ograniczenia negatywnych następstw transformacji (por. Szul 1993).

Maika (1995a) *restrukturyzacja* pojmowana jest w *sensie largo* jako seria zmian obejmująca nie tylko przebudowę struktury gospodarczej, lecz także kształtowanie nowego reżimu technologiczno-organizacyjnego produkcji, struktury przestrzenno-organizacyjnej, rynku pracy i kapitału, struktury i polityki społecznej w skali lokalnej i regionalnej, struktury przestrzenno-funkcjonalnej miast, aglomeracji i obszarów wiejskich. W tym znaczeniu restrukturyzacja obejmuje zmianę warunków, w których funkcjonują gospodarstwa domowe, społeczności lokalne i społeczeństwa. Innymi słowy *restrukturyzacja* to zespół przedsięwzięć mających na celu zmianę „sytuacji” zastanej w „sytuację” nową. Tego typu restrukturyzacja uruchamia oprócz zjawisk pozytywnych także procesy negatywne w postaci: bezrobocia, recesji miast i regionów, napięć społecznych. W tym kontekście trudno oprzeć się wrażeniu, że tak pojęty proces restrukturyzacji wywołuje obszary sukcesu gospodarczego (stworzenie nowych szans, pojawienie się możliwości rozwojowych), ale też obszary kryzysowe obejmujące również małe miasta.

Kryzys wielu małych miast będący przede wszystkim konsekwencją regresu działalności produkcyjnej<sup>2</sup> oraz konfliktów związanych z przywróceniem praw rynku, przejściem od państwowej do prywatnej własności (w tym środków produkcji), przejawia się na wielu płaszczyznach, w tym: ekonomicznej, społecznej, ekologicznej i przestrzennej. Należy jednak podkreślić, że specyfika poszczególnych jednostek osadniczych powoduje, że kryzys przybiera różne formy i przejawia się w różnym nasileniu. „Lokalne unikatowe kombinacje strukturalne stwarzają specyficzne uwarunkowania, w których określony kompleks szerszych lub bardziej ogólnych procesów krajowych i międzynarodowych „wkracza” na obszar lokalny i tworzy w efekcie specyficzne rezultaty tych procesów na szczeblu lokalnym” (Maik 1995b). Z tego też powodu każdy obszar (małe miasto) należy traktować indywidualnie, uwzględniając jego specyfikę wynikającą z: położenia, uwarunkowań historycznych, sytuacji demograficzno-społecznej i ekonomicznej oraz perspektyw rozwojowych na bazie posiadanego „kapitału”. Właściwa „reżyseria w przestrzeni” zarówno w warstwie społecznej, jak i materialnej może być ważnym aspektem kompleksowej odnowy miasta. W ostatnim czasie zagadnienie to rozpatrywane jest w kontekście procesu rewitalizacji rozumianej jako przywrócenie życia zdewastowanej części miasta, która ma zapewnić jego harmonijny rozwój przez przystosowanie starych zasobów oraz nieprzydatnych funkcji do nowych potrzeb (por. Turała 2005). Przedmiotem rewitalizacji jest przestrzeń, rozumiana w sensie materialnym – jako obszar „wypełniony” obiektami o określonej strukturze i funkcjonalnych powiązaniach, a także w wymiarze społeczno-gospodarczym – jako zbiór zamieszkujących tę przestrzeń ludzi i prowadzonych przez nich w tej przestrzeni działalności.

---

<sup>2</sup> Zdaniem Bańskiego (2007) zmiany na rynku pracy spowodowały przekształcenia struktury funkcjonalnej miast. Przed 1989 r. różniły się one znacznie bardziej między sobą. Obecnie niemal wszystkie małe miasta są ośrodkami usługowymi, co związane jest nie tyle z ożywieniem sektora usługowego, ile raczej upadkiem wielu zakładów produkcyjnych, tworzących dotychczasową bazę ekonomiczną. Zmiany na rynku pracy spowodowały przekształcenia struktury funkcjonalnej miast. Przed 1989 r. różniły się one znacznie bardziej między sobą.

Obecna przestrzeń miast polskich jest nieatrakcyjna, zdegradowana i bardzo deficytowa, zarówno w sensie materialnym, jak i społeczno-gospodarczym (Guździół 2007).

## 1. Podstawowe założenia teoretyczne

Teoretyczną ramą dla prezentowanych rozważań jest koncepcja zrównoważonego rozwoju (*sustainable development*), której przyjęcie wynika po pierwsze z tego, że w małych miastach procesy transformacji spowodowały istotne zmiany w dynamice i strukturze gospodarki lokalnej, po drugie, małe miasta, w różnicowany sposób i w różnym stopniu wykorzystują posiadane walory wynikające z ich położenia, naturalnych zasobów oraz potencjału społecznego. Rozwój zrównoważony, jako rozwój ekonomicznie uzasadniony, społecznie pożądaný i ekologicznie dopuszczalny, którego zasady muszą się przekładać na różne dziedziny gospodarki (w tym także na gospodarkę turystyczną) może stanowić zasadniczą podstawę wszelkich działań zmierzających do poprawy sytuacji małego miasta. Ponadto uznano, że wśród wielu zasad rozwoju zrównoważonego szczególnego znaczenia w odniesieniu do miejscowości pełniących funkcje turystyczne nabiera zasada wskazująca na konieczność wykorzystania lokalnej kultury i tożsamości mieszkańców w programowaniu rozwoju lokalnego. Na uwagę zasługuje również to, że udział mieszkańców w procesie decyzyjnym oraz tworzeniu społeczno-kulturowych składników produktu turystycznego pozwala na połączenie celów własnych z celami ogólnospołecznymi, co w efekcie implikuje rozwój lokalny. Świadomość lokalna, jako ważny aspekt procesu rozwoju lokalnego, wsparta na wartościach historyczno-kulturowych pozwala lepiej zrozumieć rzeczywistość społeczną, identyfikować się z nią oraz angażować w rozwiązywanie różnorodnych problemów (Potoczek 2000). Jednocześnie, według autora tworzone są warunki do przejawów aktywności i odpowiedzialności społecznej, powstają i zmieniają się więzi społeczne, poszerza i intensyfikuje się proces integracji społecznej. Słabo zintegrowane i pasywne zbiorowości mają szansę na przekształcenie się w kreatywne społeczności lokalne. Dzięki temu poszczególni mieszkańcy miasta, czy gminy mogą partycypować w lokalnym rozwoju. Stwarza to podstawy do inicjatyw lokalnych, rozwoju innowacji i mobilizacji społecznej.

Jak zauważa Przybyś (2008) „próby wdrażania postulatów zrównoważonego rozwoju dostarczają materiału empirycznego, umożliwiające lepsze poznanie zjawisk o charakterze ekonomicznym, kulturowym i społecznym oraz istniejących między nimi relacji. Może to ułatwić identyfikację problemów i zapobieganie ewentualnym negatywnym skutkom”.

## 2. Założenia badawcze

Prezentowane opracowanie zawiera analizę wybranych aspektów przemian trzech małych miast woj. kujawsko-pomorskiego: Chełmna, Golubia-Dobrzynia i Koronowa. Miasta objęte badaniem są ważnymi w skali kraju ośrodkami turystyki krajoznawczej.



Wynika to z ich wyjątkowego położenia oraz szczególnych walorów kulturowych. Wyjątkowość miast podkreśla to, że zostały one opisane w Kanonie Krajoznawczym Polski<sup>3</sup>, zaś Chełmno w 2005 r. znalazło się na prestiżowej liście Pomników Historii Polski<sup>4</sup>.

Głównym celem pracy jest zwrócenie uwagi na trudną sytuację społeczno-gospodarczą małych miast przez analizę kilku aspektów (demograficznego, gospodarczego, przestrzennego) i konieczność odwrócenia niekorzystnych trendów uwzględniając następujące okoliczności:

- lokalne społeczności badanych miast są w posiadaniu dziedzictwa kulturowego o relatywnie wysokim poziomie atrakcyjności turystycznej, a ich atutem jest wyjątkowe położenie;
- turystyka kulturowa wkracza do małych miast, wywierając przy tym określony wpływ na życie odwiedzanych społeczności.

Powyższe uwagi skłoniły autora do postawienia następującej hipotezy. Obecnie, mimo obiektywnych warunków wynikających z posiadanego potencjału turystycznego w postaci zasobów dziedzictwa historyczno-kulturowego oraz atrakcyjnego położenia, rola i znaczenie turystyki w gospodarce analizowanych miast jest niewielka. Zakłada się również, że w przyszłości (uwzględniając bardzo dynamiczny rozwój turystyki) turystyka powinna stanowić istotny czynnik stymulujący gospodarkę i społeczności lokalne, tym bardziej, że sytuacja na lokalnych rynkach pracy jest niekorzystna.

### **3. Specyfika społeczno-gospodarcza i historyczno-kulturowa miast**

Chełmno zachowało oryginalną strukturę przestrzenną miasta średniowiecznego z charakterystycznym dużym rynkiem i siatką ulic przecinających się pod kątem prostym. Ten unikatowy układ urbanistyczny dowodzi, że miasto było zaplanowane z wielkomiejskim rozmachem, co miało swoje uzasadnienie w koncepcjach polityczno-administracyjnych ujmujących (przewidujących) Chełmno jako stolicę państwa krzyżackiego. Na szczególną uwagę zasługują również znajdujące się w granicach tego układu liczne, cenne obiekty architektury, m.in. sakralnej w postaci monumentalnych świątyń oraz wyjątkowy w skali kraju renesansowy ratusz.

Wyróżniającym elementem dziedzictwa kulturowego Golubia-Dobrzynia jest wybudowany w XIV w. zamek. Jest to typ budowli, łączący w udany i oryginalny sposób cechy budowli klasztornej i warownej oraz siedziby władzy i ośrodka działalności gospodarczej. Na jego obecny stan miały wpływ mijające epoki, następujący po sobie gospodarze zamku i podejmowane przez nich decyzje. Wprawdzie po II wojnie

<sup>3</sup> Łącznie w Kanonie opisano ponad 600 obiektów krajoznawczych znajdujących się w 390 miejscowościach (z tego w 115 małych miastach) i w 23 parkach narodowych

<sup>4</sup> Status Pomnika Historii zabytkom i parkom kulturowym nadaje w drodze rozporządzenia prezydent RP, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. W grudniu 2010 r. na Liście znajdowało się 39 obiektów.

światowej ze wspaniałej gotycko-renesansowej budowli, niszczonej w trakcie działań wojennych poczynawszy od XVII w., pozostały tylko ruiny, jednak obudowa obiektu rozpoczęta w 1947 r. przyczyniła się do tego, że wzrosła ranga Golubia-Dobrzynia jako centrum turystyczno-krajoznawczego (por. Jaroszewska-Brudnicka 2010).

Niewątpliwym atutem Koronowa, miasta lokowanego w 1368 r. na prawie magdeburskim, jest historyczne centrum z zachowanym średniowiecznym układem urbanistycznym i zespołem poklasztornym oraz „malownicze” położenie w dolinie rzeki Brdy, której wody po spiętrzeniu utworzyły Zalew Koronowski. Zalew z otaczającym go środowiskiem stanowi jeden z najbardziej atrakcyjnych rekreacyjnie akwenów na południowym skraju polskich pojezierzy, w centrum między pojeziernymi krainami Mazur i Pojezierza Pomorskiego.

Z danych w tab. I wynika, że analizowane miasta mimo podobieństw związanych ze specyfiką historyczną (średniowieczne jednostki osadnicze z wyraźnie wykształconym centrum), różnią się, ponieważ każde z nich ma swoją „dominantę krajoznawczą”. Chełmno szczyci się zespołem urbanistycznym, Golub-Dobrzyń – zamkiem, natomiast atrybutem Koronowa jest Zalew Koronowski.

W okresie przemian ustrojowych w miastach obserwuje się zasadnicze zmiany dotyczące sytuacji demograficznej, które objawiają się obniżeniem tempa wzrostu liczby populacji, pojawieniem się niekorzystnych tendencji w zakresie dynamiki ludnościowej (obniżenie poziomu płodności) i migracji ludności. Zmienia się „eko-

Tabela 1

Wybrane mierniki sytuacji społeczno-gospodarczej oraz rozwoju funkcji turystycznej  
wybranych miast woj. kujawsko-pomorskiego (2004, 2009)

| Wskaźniki                                                                    |      | Chełmno | Golub-Dobrzyń | Koronowo |
|------------------------------------------------------------------------------|------|---------|---------------|----------|
| Przyrost naturalny na 1000 osób                                              | 2004 | 2,30    | 3,30          | 0,30     |
|                                                                              | 2009 | -0,50   | 3,30          | 2,30     |
| Wskaźnik obciążenia demograficznego                                          | 2004 | 54,70   | 56,40         | 53,80    |
|                                                                              | 2009 | 54,10   | 51,40         | 48,70    |
| Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym | 2004 | 17,20   | 19,30         | 16,70    |
|                                                                              | 2009 | 11,60   | 13,10         | 10,70    |
| Wskaźnik przedsiębiorczości                                                  | 2004 | 120,70  | 156,33        | 115,84   |
|                                                                              | 2009 | 125,17  | 141,62        | 112,84   |
| Wskaźnik rozwoju funkcji turystycznej                                        | 2004 | 1,20    | 0,50          | 8,90     |
|                                                                              | 2009 | 1,20    | 0,60          | 3,70     |
| Wskaźnik intensywności ruchu turystycznego                                   | 2004 | 33,70   | 24,20         | 201,00   |
|                                                                              | 2009 | 48,20   | 40,20         | 100,80   |

Źródło: Opracowano na podstawie materiałów źródłowych Banku Danych Lokalnych GUS (tab. 1, 2).

Tabela 2

Struktura zatrudnienia w małych miastach woj. kujawsko-pomorskiego  
według sektorów ekonomicznych (1995-2003)

| Miasto        | 1995  |       |       |             | 2003 |      |      |             |
|---------------|-------|-------|-------|-------------|------|------|------|-------------|
|               | I     | II    | III   | TYP funkcji | I    | II   | III  | TYP funkcji |
| Golub-Dobrzyń | 34,86 | 26,76 | 38,38 | Un          | 34,7 | 26,9 | 38,4 | Un          |
| Koronowo      | 53,09 | 19,63 | 27,28 | PU          | 37,3 | 27,8 | 35,0 | Un          |
| Chelmno       | 43,80 | 19,03 | 37,17 | UnP         | 50,7 | 18,0 | 31,4 | PU          |

nomiczna” struktura mieszkańców, czego odzwierciedleniem jest malejąca wartość wskaźnika obciążenia demograficznego (tab.1).

Powyższe zmiany wpisują się w ogólnopolskie tendencje przemian demograficznych, podobnie jak sytuacja na rynku pracy, którą znamionuje nierównowaga między popytem a podażą w wyniku ograniczenia zatrudnienia. Już w latach 1978-1993 stwierdzono silny regres zatrudnienia w przemyśle, który uwidocznił się w postaci bezwzględnej, tj. spadku liczby zatrudnionych w tym sektorze oraz relatywnej, czyli obniżenia się udziału zatrudnienia w przemyśle w ogólnym zatrudnieniu danego miasta. (por. Jaroszewska-Brudnicka, 1996). W wyniku przemian w zakresie zatrudnienia w poszczególnych sektorach gospodarki doszło do zasadniczej zmiany relacji między sektorem produkcyjnym a usługowym (tab. 2). Redukcji zatrudnienia towarzyszy narastanie zjawiska bezrobocia, które od momentu jego rejestracji pozostaje w analizowanych miastach na wysokim poziomie (porównując wskaźniki dla województwa i kraju). W 2009 r. udział bezrobotnych na 10 tys. mieszkańców kształtował się na poziomie: 13,1% w Golubiu-Dobrzyniu, 11,6% w Chelmie i 10,7% w Koronowie. Zjawisko bezrobocia bywa niejednokrotnie jedną z przyczyn ubóstwa, co podkreśla się w różnych dokumentach, jako ważny problem zarówno społeczny, jak i gospodarczy. Należy jednak zauważyć, że bezrobocie jest immanentną cechą gospodarki rynkowej, a jego pojawienie się może stymulować wzrost aktywności społeczności lokalnych w zakresie działalności gospodarczej.

#### 4. Obszary problemowe

Małe miasta stały się przedmiotem dyskusji jako obszary problemowe już „w przededniu” transformacji systemowej. Urbanisci upatrywali stanu kryzysowego przestrzeni małego miasta (przede wszystkim w odniesieniu do przestrzeni materialnej) m.in. w:

- 1) zaniku czynnika miastotwórczego (przestało być zaplecze dla rolnictwa);
- 2) wyludnianiu się małych miast (migracje do dużych miast);
- 3) bezkrytycznym konstruowaniu planów rozwoju, które nie uwzględniały naturalnie powolnego tempa ich rozwoju wynikającego z historycznie wykształconej niezmienności skali przestrzeni;



- 4) słabości aparatu planistycznego i nadzoru budowlanego (samowola inwestycyjna);
- 5) zagubieniu regionalnego charakteru zabudowy (dwa nurty: pojawianie się „nowości” i nieautentyczny regionalizm);
- 6) kompleksie „małomiasteczkowości” (fascynacja wielkomiejskością i pojawienie się w przestrzeni domów wielorodzinnych) (por. Gzell 1987).

Współcześnie, zgodnie z misją Programów Rewitalizacji, czyli kompleksową odnową przestrzenną, gospodarczą i społeczną delimituje się obszary zdegradowane miast na podstawie ściśle przyjętych kryteriów, a zadaniem rewitalizacji jest przede wszystkim odwrócenie negatywnych trendów, takich jak:

- 1) degradacja przestrzeni, zanik funkcji danego obszaru, czy brak dostosowania tych funkcji do potrzeb mieszkańców lub znajdujących się tam jednostek gospodarczych;
- 2) występowanie negatywnych zjawisk społecznych (patologie, bezrobocie, przestępczość, uzależnienia, niski poziom wykształcenia);
- 3) niewielka aktywność w zakresie rozwoju przedsiębiorczości – jako odpowiedź na istniejące potrzeby w zakresie handlu, usług, przywrócenia równowagi życia społecznego.

W miastach będących przedmiotem prezentowanej analizy w ramach opracowanych i przyjętych do realizacji *Lokalnych Programów Rewitalizacji* wskazano obszary problemowe (tab. 3). Z zestawienia wynika, że w każdym przypadku wśród tzw. obszarów wsparcia, priorytetem są tereny śródmiejskie, czyli centra małych miast. Jak zauważa Muzioł-Węclawowicz (2009) są to obszary predysponowane do prowadzenia rewitalizacji, ponieważ są miejscami koncentracji problemów społecznych i techniczno-materialnych. Są też elementem tożsamości miasta, nośnikiem historycznej ciągłości, świadectwem jego znaczenia, obszarem kulturowym nasycenym wieloma wartościami. Ponadto, centrum stanowi jeden z archetypów przestrzennych organizujących i porządkujących przestrzeń pod względem strukturalnym, funkcjonalnym i symbolicznym. Jest to ważny obszar jako przestrzeń publiczna, niekiedy również turystyczna miasta. Tak rozumiane centrum jest istotnym elementem struktury funkcjonalno-przestrzennej miasta oraz ważnym miejscem z punktu widzenia społeczności lokalnej, a także innych jej użytkowników. Przeciwdziałanie degradacji tych obszarów jest zadaniem warunkującym utrzymanie roli i pozycji tych miast w konkurencyjnym otoczeniu.

Działania rewitalizacyjne w każdym z wymienionych obszarów powinny być prowadzone na kilku płaszczyznach:

- przestrzennej – nowy wizerunek obszarów rewitalizacyjnych, poprawa ładu przestrzennego i estetyki przestrzeni;
- gospodarczej – powstanie nowych impulsów gospodarczych, rozwój istniejącej lub implantacja nowych działań, rozbudzenie mechanizmów rynkowych;
- społecznej – podniesienie poziomu życia, stworzenie lepszych warunków zamieszkania, pracy, komunikacji, korzystania z usług, wypoczynku.

Tabela 3

## Obszary wsparcia delimitowane w ramach LPR

| Miasta objęte analizą | Obszary zdegradowane                                                                                                                                                                                 |
|-----------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Chelmno               | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Stare Miasto; dzielnica Rybaki</li> <li>2. Rejon ulic: Dworcowej i Miłyńskiej</li> <li>3. Teren ogrodów działkowych położonych przy ul. Powidle</li> </ol> |
| Golub-Dobrzyń         | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Golubska Starówka</li> </ol>                                                                                                                               |
| Koronowo              | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Stare Miasto (obszar priorytetowy)</li> <li>2. Park Grabina</li> <li>3. Osiedle zabudowy inwestycyjnej</li> <li>4. Teren przemysłowy</li> </ol>            |

Źródło: Opracowano na podstawie dokumentów: *Lokalny Program Rewitalizacji Miast: Chelмна, Golub-Dobrzyń i Koronowa na lata 2009-2015*.

Biorąc pod uwagę specyfikę analizowanych miejscowości w działaniach rewitalizacyjnych należy uwzględnić rolę turystyki rozumianej zarówno jako stymulanta endogenicznego oraz egzogenicznego pobudzającego rozwój społeczno-gospodarczy. Niezwykle trafnie rolę i miejsce turystyki w procesie przemian przedstawiła Nowakowska (2002) zwracając uwagę na to, że „współcześnie rozwój zjawiska turystyki jest efektem niezwykle złożonych przemian społeczno-gospodarczych współczesnego świata, jakkolwiek sama turystyka stanowi element tego procesu”. W wymiarze przestrzennym, zatem, dzięki podjętym działaniom rewitalizacyjnym można wypracować nową jakość przestrzeni, która przyciągnie turystów ze względu na walory miejsca i spełni ich oczekiwania w kontekście świadczonych tam usług. W wymiarze gospodarczym, na obszarze recepcyjnym, turystyka jest szansą na powstanie nowych miejsc pracy (m.in. przez indywidualną aktywność gospodarczą). Na płaszczyźnie społecznej należy uwzględnić, że społeczność lokalna stanowi podstawowy kapitał (grupa odbiorców wewnętrznych), w oderwaniu od którego nie jest możliwe tworzenie prawidłowych mechanizmów funkcjonowania obszaru recepcji turystycznej.

## Wnioski

Wielkie miasta świata rywalizują między sobą na rynku inwestycji i turystyki, przez kreowanie nowego wizerunku, tworząc nowe, atrakcyjne elementy przestrzeni. Natomiast małe miasta, w których zapanował chaos przestrzenny, kompozycyjny i funkcjonalny, prowadzący do zatracenia ich tożsamości, chcąc rywalizować, muszą podejmować starania zmierzające do ożywienia, w szczególności przestrzeni naznaczonych kryzysem. Służą temu działania rewitalizacyjne, które w sposób kompleksowo-



wy ujmują problemy wskazanych obszarów. Są to działania techniczne, ekonomiczne i społeczne. Aby przekuć proces uzdrawiania w sukces należy w szczególności uwzględnić specyfikę miejsca oraz uwypuklić znaczenie kapitału ludzkiego<sup>5</sup> w procesie odnowy tego miejsca. Trzon kapitału ludzkiego stanowi społeczność lokalna, która trwale zajmuje, zagospodarowuje i kontroluje swoje terytorium. Ważne jest zatem, aby dokładnie poznać społeczność lokalną, zarówno pod kątem jej „struktury”, jak też opinii, którą reprezentuje na temat swojego miejsca zamieszkania. Badania prowadzone przez autorkę na temat postrzegania atrakcyjności turystycznej Chełmna wykazały, że społeczność lokalna postrzega swoje miasto za atrakcyjne turystycznie, jednak dość nisko ocenia stopień wykorzystania tego potencjału. Co ważne, mieszkańcy postrzegali funkcję turystyczną przede wszystkim jako istotne ogniwo rozwoju społeczno-gospodarczego miasta, dopiero później jako ważny element rozwoju z punktu widzenia jednostki (Brudnicki, Jaroszevska-Brudnicka 2010).

Analizowane miejscowości posiadają atuty turystyczne (dominanty krajobrazowe), które implikują rodzaj pełnionej przez daną miejscowość funkcji turystycznej. Znaczenie tej funkcji w Koronowie i Golubiu-Dobrzyniu można wzmocnić przez odnowę i aktywizację obszarów śródmiejskich. Wiąże się to z uzyskaniem nowej jakości „starej przestrzeni”. W Koronowie jego centrum, powinno stanowić zaplecze dla rozwijającej się funkcji rekreacyjno-wypoczynkowej nad Zalewem Koronowskim, co oznacza zwrócenie uwagi na rozwój usług na bazie hotelarstwa i gastronomii. W Golubiu-Dobrzyniu, należy dołożyć wszelkich starań, aby rozszerzyć ofertę turystyczną, tym bardziej, że są ku temu przesłanki. Miasto jest charakterystyczne ze względu na dychotomię układu urbanistycznego. Jego przestrzeń tworzą: XIII-wieczny Golub, położony na południowym skraju ziemi chełmińskiej na prawym brzegu Drwęcy (objęty granicami LPR) oraz znacznie młodszy – Dobrzyń stanowiący przed lokacją (1789 r.) przedmieście pierwszego. Atrybutem miasta jest rzeka Drwęca, która w przeszłości dzieliła, współcześnie powinna być elementem integrującym m.in. przez intensyfikację wykorzystania turystyczno-rekreacyjnego.

Chełmno wyróżnia się na tle analizowanych miast, ponieważ jego zabytkowe centrum jest dziedzictwem europejskiej kultury materialnej, a turystyka od dawna stanowi ważną pozycję w gospodarce miasta. Wszelkie inwestycje rewitalizacyjne mają wzmacniać atrakcyjność miasta pod względem turystycznym i służyć promocji walorów Chełmna. Promocję miasta, zdaniem autorki, można poszerzyć przez włączenie nowego produktu turystycznego na bazie historycznego układu osadniczego Kałdus–Starogród–Chełmno, ponieważ są to miejsca związane z translokacją

---

<sup>5</sup> Coraz częściej kapitał ludzki jest wiązany z kapitałem społecznym. O ile kapitał ludzki jest determinowany przez strukturę wiekową i wykształcenie populacji, wiedzę i umiejętności posiadane i nabywane w procesie edukacji i kształcenia ustawicznego oraz wielkość i produktywność zasobów pracy, o tyle kapitał społeczny jest pewnego rodzaju uzupełnieniem o tradycje kulturowe, normy zachowań społecznych, powiązania sieciowe między podmiotami, instytucjami i obywatelami” (Szmytkowska *et al.* 2010).

miasta. „Tworzenie produktu turystyki kulturowej powinno w każdym przypadku poprzedzać dokładne rozpoznanie zasobów i potrzeb rynku. Często z bogactwa dziedzictwa kulturowego nie zdają sobie sprawy sami jego spadkobiercy” (Małek 2003).

## Literatura

- Bański J., 2007, *Małe miasta-lokalne centra rozwoju obszarów wiejskich*, <http://www.mrr.gov.pl>.
- Brudnicki R., Jaroszevska-Brudnicka R., 2010, *Wielkie dziedzictwo małego miasta. Atrakcyjność turystyczna w opinii mieszkańców Chełmna*, [w:] *Wartościowanie współczesnej przestrzeni miejskiej*, M. Mađurowicz (red.). Wyd. UW, Warszawa.
- Guździoł M., 2007, *Rewitalizacja jako uspołeczniony proces naprawy miast*, <http://web.archive.org/>.
- Gzell S., 1987, *Fenomen małomiejskości*. Instytut Urbanistyki i Planowania Przestrzennego PW, Warszawa.
- Jaroszevska-Brudnicka R., 1996, *Zmiany na rynku pracy*, [w:] *Województwo toruńskie i włocławskie w okresie transformacji systemowej. Diagnostyka w skali regionalnej i lokalnej*, S. Bagdziński, W. Maik, A. Potoczek (red.). Wyd. Turpress, Toruń.
- Jaroszevska-Brudnicka R., 2010, *Dziedzictwo kulturowe w rozwoju społeczności lokalnych małych miast*. Acta Scientiarum Polonorum, Oeconomia, 9(4).
- Maik W., 1995a, *Problematyka restrukturyzacji regionu w okresie transformacji systemowej*, [w:] *Polityka rozwoju regionalnego i lokalnego w okresie transformacji systemowej*, S. L. Bagdziński, W. Maik, A. Potoczek (red.). Wyd. UMK, Toruń.
- Maik W., 1995b, *Problematyka restrukturyzacji regionalnych i lokalnych systemów osadniczych*, [w:] *Polityka rozwoju regionalnego...*, op. cit.
- Małek J., 2003, *Turystyka kulturowa jako czynnik rozwoju lokalnego*. Prace i Studia Geograficzne, t. 32, Warszawa.
- Muzioł-Węclawowicz A., 2009, *Rewitalizacja dzielnic śródmiejskich*, [w:] *Przestrzenne aspekty rewitalizacji. Śródmieścia, blokowiska, tereny poprzemysłowe, pokolejowe i powojkowe*. IRM, Kraków.
- Nowakowska A., 2002, *Turystyka jako zjawisko społeczno-gospodarcze*, [w:] *Kompendium wiedzy o turystyce*, G. Gołembski (red.). Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Potoczek A., 2000, *Dziedzictwo historyczno-kulturowe jako czynnik rozwoju regionalnego i lokalnego*, [w:] *Instytucje kulturalne i stowarzyszenia regionalne w nowych warunkach rozwoju społeczno-gospodarczego Polski*, S. Kunikowski (red.). Włocławskie Towarzystwo Naukowe.
- Przybyś J., 2008, *Czy turystyka kulturowa może być „zrównoważona”? [w:] Zrównoważony rozwój turystyki*, S. Wodejko (red.). Wyd. SGH, Warszawa.
- Szmytkowska M., Masik G., Czepczyński M., 2010, *Trendy rozwoju oraz ocena jakości kapitału ludzkiego w województwie pomorskim*. Opracowanie znowelizowane dla Urzędu Marszałkowskiego, Gdańsk.
- Szul R., 1993, *Restrukturyzacja gospodarcza. Pojęcie i doświadczenia międzynarodowe. Polonia, quo vadis?* A. Kukliński (red.). Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, 12(45), Warszawa.
- Turała M., 2005, *Instrumenty finansowe procesu rewitalizacji miast*. Problemy zarządzania, 4, (10).